

تبیین الگوی تعامل سازنده در روابط فAMILI از منظر آیات و روایات

استاد راهنما: سمیرا حیدریان

ثریا فرهنگیان، یگانه خادمیان، سعیده شاکری، اکرم شاهملکی^۱

چکیده

انسان موجودی اجتماعی است، و براساس نیازهای خود با دیگران ارتباط برقرار می کند که مصداق بارز آن ارتباط و تعامل با خانواده و خویشاوندان است. دین اسلام در ضمن آیات و روایات، بر صله رحم تاکید بسیار دارد. زندگی مدرن امروز با توجه به مشغله های بسیار و نوع زندگی و دور شدن افراد از یکدیگر و تامین نیازهای عاطفی، خود توسط شبکه های اجتماعی، صله رحم و ارتباطات بسیار کاهش پیدا کرده است. دستاورد این پژوهش این است که با روش توصیفی و شیوه کتابخانه ای علل کاهش صله رحم در زندگی مدرن و راهکارهای مقابله با آن براساس شرایط کنونی را بررسی کند. صله رحم تحت تاثیر برخی تحولات فرهنگی، ارتباطی و شخصیتی از جایگاه پیشین خود در جامعه سنتی افول کرده است و به یک ادب اجتماعی در بعضی تعاملات تبدیل شده است. این مقاله در صدد آن است که با رجوع به آیات و روایات، جایگاه این آموزه راهبردی را در سبک زندگی دینی تبیین و تحلیل کند.

کلیدواژه: تعامل سازنده، روابط فAMILI، صله رحم، قطع رحم

^۱ همه پژوهشگران طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه نرجسیه سنقر، استان کرمانشاه

مقدمه

از آغاز خلقت تاکنون انسان‌ها، زندگی اجتماعی خود را با عضویت در خانواده و خویشاوندان آغاز کرده و خود هم در پایه‌ریزی این دو واحد اجتماعی سهم داشته اند، از آنجا که فرد بعد از تولد تحت تاثیر عقاید، رفتار و افکار اعضای خانواده و اطرافیان است و با توجه به اهمیت نقش خانواده و خویشاوندان در تربیت کودکان و نوجوانان و تاثیر ارتباط با خویشاوندان در پیشگیری از انحراف افراد، صله رحم دارای اهمیت فراوان است. صله رحم یکی از روابط اجتماعی و نشان دهنده این است که زمانی که افراد تنها هستند به دنبال برقراری رابطه و صمیمیت با دیگر افراد هستند، این سرمایه گرانبها و نیاز اساسی و الهی که تامین کننده سلامت جامعه و فرد است در آیات و روایات مورد تاکید فراوان قرار گرفته است.

شبکه خویشاوندی به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های نظام اجتماعی بعد از خانواده از اصیل‌ترین و کهن‌ترین مجموعه‌های انسانی است، جمع زیادی از افراد که از خویشاوندی نسبی و سببی بهره مند هستند در چهارچوب یک تشکل اجتماعی، طبیعی دارای وابستگی متقابل و مشترک و تعامل اخلاقی و عاطفی با یکدیگر می باشند.

توجه به خویشاوندان و ارتباط با آنها به صورت طبیعی باعث رفع و حل بسیاری از مشکلات و رسیدن به سلامت روحی و جسمی می‌شود و برای دنیا و آخرت انسان مثمر ثمر و سودمند است. پیشگیری از جرایم اجتماعی و فقر اقتصادی و دفع کینه و اختلافات خانوادگی، حفظ هویت افراد از تاثیرات قابل توجه صله رحم است. حسن معاشرت در اصل تنها جنبه اخلاقی دارد که در محدوده زندگی خانوادگی، فردی و اجتماعی اتفاق می‌افتد و هدف از آن اخلاق نیکو، بر خورد نیک با دیگران و معاشرت نیکو در زندگی اجتماعی است و یکی از عوامل مهم برای پیشرفت فرد و جامعه می‌باشد. در خصوص موضوع تحقیق می‌توان به کتاب پیوند با خویشاوند و مقالات آثار و برکات صله رحم از منظر مذاهب اسلامی و مبانی قرآنی حسن معاشرت در سیره اهل بیت علیهم السلام اشاره کرد.

موسسه فرهنگی هنری سبل السلام در کتاب پیوند با خویشاوند (۱۳۹۸) با پیروی از آیات و روایات به مسائلی در مورد لغزش‌ها و ضعف‌های شخصی از طریق بیان داستان‌های واقعی و ارائه پیشنهادهای برای عمل به تعالیم اخلاقی متناسب می‌پردازد و آثار صله رحم و عواقب ترک آن را بیان می‌کند ولی به دلایل کمرنگ شدن صله رحم اشاره‌ای نمی‌کند.

مهدی علیزاده، مسعود روشنی و فاطمه روشنی در مقاله آثار و برکات صله رحم از منظر مذاهب اسلامی (۱۴۰۲) به بیان اهمیت صله رحم و آثار و برکات آن و تاثیر آن بر زندگی افراد می‌پردازند و صله رحم را در مذهب تشیع و مذاهب اسلامی بررسی می‌کنند ولی به دلایل کمرنگ شدن صله رحم و راهکار رفع آن اشاره‌ای نکرده‌اند. مصطفی احمدی فرو سید مرتضی علوی (۱۴۰۱) در مقاله مبانی قرآنی حسن معاشرت در سیره اهل بیت علیهم السلام به آثار حسن معاشرت در محدوده زندگی فردی و اجتماعی می‌پردازند و حسن معاشرت در قرآن و سیره معصومین را مورد بررسی قرار می‌دهند ولی به دلایل کم شدن صله رحم اشاره‌ای نکرده‌اند.

چون، روابط خویشاوندی امروزه کاهش یافته است، قطع رحم به وضوح مشاهده می‌شود که در اسلام نیز به شدت مورد نکوهش است در این مقاله به دلایل قطع رحم اشاره می‌شود و راهکار مقابله با آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مقاله پیش رو مصادیق و شیوه‌های صله رحم، صله ارحام در قرآن، صله ارحام در روایات، عوامل قطع یا ضعف روابط خویشاوندی، پیامدهای مثبت روابط خویشاوندی و پیامدهای منفی قطع روابط خویشاوندی را بررسی می‌کند.

مفهوم شناسی

تعامل سازنده: تعامل یا برهم کنش عملی است که بین دو یا چند شیء، پدیده، موجود، یا فرایند که تاثیر متقابل، مثبت، سودمند و مفید بر یکدیگر دارند، اتفاق می افتد. وقتی که دو یا چند شیء با هم به واکنش به کنش می پردازند، در علم فیزیک می گویند که آنها با همدیگر تعامل یا برهم کنش دارند، تعامل در اشیا می تواند حالت آنها را تغییر داده، بر شیوه تغییر و تحول اشیا اثر بگذارد. (<https://abadis.ir><fatofa> .)

روابط فامیلی و خویشاوندی یا قرابت: به روابطی می گویند که بین افراد برقرار می شود، برای نمونه بین زن و شوهر یک نوع رابطه فامیلی و بین آنها و فرزندان یا بین برادران و خواهران با همدیگر رابطه ای دیگر برقرار می شود. ازدواج و تولد فرزندان یا شیر دادن به فرزند دیگری با وجود شرایط خاصی موجب ایجاد رابطه فامیلی بین افراد می شود. قرابت تعاریف مختلف و متعددی دارد، قرابت رابطه خویشاوندی است اعم از نسبی و سببی به علت ازدواج یا رضاع، اصطلاح فامیلی و خویشاوندی بیانگر روابط اجتماعی کلان تری از روابط خانوادگی بین مرد و زن با والدین و فرزندان است. خویشاوندی به جز آثار قابل توجه و مهمی که در بحث های حقوقی اعم از حرمت نگاه، نسب و غیره دارد نقش و تاثیر ویژه ای در نظام اجتماعی ایفا می کند.

رابطه فامیلی افراد متعدد و متفاوتی را از طریق تعریف وظایف و تکالیف منظم با یکدیگر مربوط می سازد. در نظام خویشاوندی هر یک از افراد در رابطه با دیگران مجموعه ای از تکالیف و حقوق را بر عهده دارد و حتی نحوه توارث یا نحوه انتقال اموال بین افراد هم از این اصل تبعیت می کند. (<http://www.sadeghinia.ir><print>)

صله رحم: کلمه صله به معنی وصل می باشد و وصل به معنای ارتباط با چیز دیگری است، صله در اصطلاح کنایه از رعایت احوال، عطوفت، ملایمت و احسان به خویشان است اگرچه خویشان دور باشند، خوبی به آنها علاقه و ارتباط خویشاوندی را برقرار می سازد. (اکبری، ۱۳۹۵، ص ۲۹)

قطع رحم: به معنای قطع دیدار و ارتباط با خویشان می‌باشد که یکی از گناهان کبیره است و ترک آن نسبت به اقوام و خویشان گناهکار یا بدخلق هم مجاز نیست قرآن از قطع رحم نهی و بر صله رحم تاکید می‌کنند، بر اساس حدیث قدسی صله رحم از رحمت خداوند می‌باشد و هر کس که آن را ترک کند از رحمت خداوند محروم می‌شود. (<https://fa.wikishia.net>)

قطع رحم: اگر کسی ارتباط و نیکی به خویشان را ترک کند، از نظر عرف قطع ارتباط به شمار می‌آید. شهید آیت الله دستغیب می‌فرمایند: چنانچه صله امر عرفی شد، قطع رحم به معنای هر امری است که در عرف بریدگی از هم باشد: مانند روترش کردن، رو برگرداندن، ترک ادب و احترام، سلام نکردن، ترک دیدار، جواب نامه ندادن و عیادت نکردن اگر کسی مریض شود یا از سفر برگردد و امثال آن. (اکبری، ۱۳۹۵، ص ۱۰۹)

۲. دخالت بستگان در زندگی یکدیگر

از دیگر مشکلات موجود در روابط خویشاوندی دخالت کردن های بیجا و گاهی مضر در زندگی های یکدیگر است که می توان آن را شایع ترین آفت های رابطه های فامیلی دانست، برای اینکه این مشکل را برطرف کرد باید این نکته را در نظر گرفت که مشکلات داخلی شخصی خانواده ها بر عهده خودشان است و ما نباید دخالت کنیم و خود را مسئول نجات آنها بدانیم، و بهانه ای برای اینکه به حریم خصوصی آنها ورود کنیم داشته باشیم و دخالت کنیم ولی اگر خودشان از ما تقاضای مشورت کردند، در این صورت وظیفه ما راهنمایی کردن آنهاست، نه اینکه نظرات شخصی خود را به آنها تحمیل کنیم، چون در این صورت موجبات آزار آنها را فراهم می کنیم که این امری غیر اخلاقی و نادرست است، چنانچه که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله سلم می فرماید: «بالاترین صله رحم آزار نرساندن به خویشان است» اذیت و آزار می تواند در ضمن مداخله های بی جا یا هنگام ارائه مشورت نیز بروز پیدا کند که در نهایت به غیر از دلخوری و سردی روابط فامیلی، به دنبال نخواهد داشت. (<https://hawzah.net>)

۳. ارشاد ارحام

گاهی ترک فت و آمد می تواند تاثیرگذار باشد و موجب ارشاد و هدایت بستگان گناهکار گردد در این صورت باید ترک رفت و آمد را به عنوان یک حرکت اصلاحی امر به معروف و نهی از منکر مورد توجه قرار داد. (اکبری، همان، ص، ۶۴)

با استفاده از آیات قرآن و روایات معصوم علیه السلام شیوه های ارتباط با خویشاوندان به چهار دسته می توان تقسیم کرد، تلاش برای تحقق این چهار شیوه دقیقاً راهکارهای عملی مبارزه با ضعف در صله رحم است .

۱. صله رحم زبانی

کارهایی مثل سلام کردن و رد سلام و هر فرستادن سلام از طریق واسطه جز صله رحم زبانی به شمار می آید خداوند در قرآن کریم می فرماید «چون به شما درود گفته شد، شما بهتر از

آن درود گویند « دعا کردن در حق بستگان و به خوبی یاد کردن از آنها و دوری از غیبت و تهمت، خبرچینی، درباره آنها نیز از مصادیق صله رحم زبانی به شمار می‌رود.

۲. صله رحم عملی:

گفتگوی حضوری با بستگان و دید و بازدید رفتن به خانه آنها و دعوت از آنها، نوشتن نامه برای بستگان در سفرو مسافرت قهر نکردن پیشی گرفتن در برقراری دوستی دوباره با آنها هنگام قهر و کدورت، عیادت از بیمار، شرکت در مجالس بزرگداشت و تشییع پیکر در گذشتگان و پذیرفتن دعوت

را می‌توان از موارد صله رحم دانست. برخی افراد ترجیح می‌دهند، به صورت غیر حضوری از خویشاوندان و بستگان خود احوالپرسی کنند با آنها تماس برقرار می‌کنند، یا به وسیله نامه جویای احوال آنها می‌شوند، اگرچه با این کار از احوال آنها با خبر می‌شوند ولی باید دانست که دیدار چهره به چهره شیرینی و برکت دیگری دارد، البته احوالپرسی غیر حضوری هم خوب است، و نوعی صله رحم به شمار می‌آید. (گوزلی اینانلو، فیاض، انصافی مهربانی، ۱۳۹۴، ص، ۱۵)

۳. صله رحم قلبی: آرزوی قلبی برای سعادت‌مندی بستگان در دنیا و آخرت دعا برای دفع بلاهای دنیوی و اخروی رزوی تداوم نعمت‌های موجود محبت ورزی به آنان و به یاد یکدیگر بودند از موارد صله رحم قلبی است.

۴. صله رحم مالی: کمک کردن مالی بلاعوض برای رفع مشکلات خویشاوندان و هدیه دادن به آنها در مناسبت‌های خاص، و هزینه کردن مال خود برای رفع کدورت‌ها و اختلاف‌های ایشان و مواسات با آنها، حفظ اموال خویشاوندان و وارد نکردن خسارت‌های مالی به آنها، پرداخت صدقه‌های مالی به نیابت از آنها، نمونه‌های صله رحم مالی به شمار می‌آید. (گوزلی اینانلو، فیاض انصافی مهربانی، همان، ص، ۱۶)

نتیجه

یکی از مولفه‌های برجسته و کلیدی سبک زندگی اسلامی ارتباط با بستگان و خویشاوندان نسبی و سببی اعم از مومن و غیر مومن است که از آن به عنوان صله رحم تعبیر شده است. دین اسلام بر صله رحم تاکید دارد و قطع رحم را نکوهش می کند، در زندگی مدرن، شرایط افراد تغییر کرده است ولی این دلیل موجهی برای قطع رحم نیست و در آیات و روایات، اثرات منفی زیادی در مورد قطع رحم بیان شده است. پیامبر (ص) و اهل بیت علیهم السلام، در صله رحم با خویشاوندان بسیار مهربان و باگذشت بودند و به آنها کمک می کردند، بنابراین بهترین الگو برای ما هستند.

فهرست منابع

قرآن

نهج البلاغه

اکبری؛ محمدرضا؛ آیین خویشاوندی صله رحم؛ چاپ اول؛ تهران؛ سازمان تبلیغات اسلامی شرکت چاپ و نشر بین الملل؛ ۱۳۹۵ ه.ش

حسینی نیا، اقبال؛ وصال خویشان چشم اندازی به صله رحم در آیات و روایات قم؛ مرکز پژوهشهای اسلامی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۳۸۵ ه.ش

طباطبایی؛ محمدحسین؛ تفسیر المیزان؛ مترجم: محمدباقر موسوی همدانی؛ جلد ۱۸؛ چاپ بیست و یکم؛ قم؛ دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم؛ ۱۳۸۵ ه.ش

محدثی؛ جواد؛ اخلاق معاشرت؛ چاپ چهارم؛ قم؛ موسسه بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی)؛ ۱۳۸۲ ه.ش

مکارم شیرازی؛ ناصر؛ تفسیر نمونه؛ جلد ۲۰؛ چاپ شانزدهم؛ تهران؛ دار الکتب الاسلامیه؛ ۱۳۷۷ ه.ش

برقی مریم سادات؛ سرکشیکیان زهرا سادات؛ قطع رحم از دیدگاه آیات و روایات و تحلیل و علل آن در جامعه کنونی؛ نشریه مطالعات قرآنی نامه جامعه؛ ۱۲۵؛ ۱۳۹۷ ه.ش

بیات مختاری؛ مهدی؛ صله رحم از منظر رهیافت های وحیانی و تاثیر آن در بهداشت روانی؛ فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی؛ ۱۳۹۷ ه.ش

جباران؛ محمدرضا؛ پیوند با خویشاوندان؛ ره توشه راهیان نور؛ ۱۲۵؛ ۱۳۹۳ ه.ش

خارستانی اسماعیل؛ سیفی فاطمه؛ نقش صله رحم در تحکیم خانواده؛ پژوهشهای اجتماعی اسلامی سال بیستم؛ شماره اول (پیاپی ۱۰۰)؛ ۱۳۹۳ ه.ش

شرف الدین؛ حسین؛ جایگاه صله رحم در سبک زندگی دینی؛ فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش نامه اخلاق؛ ۲۷؛ ۱۳۹۴ ه.ش

غباری بناب باقر و فقیهی علی نقی و قاسمی پور؛ یدالله؛ آثار صله رحم از دیدگاه اسلام و روان شناسی و کاربردهای تربیتی آن؛ تربیت اسلامی ؛ شماره ۵؛ ۱۳۸۶ ه.ش

صفورایی پاریزی محمد مهدی؛ سید موسوی علی؛ هوشیاری جعفر؛ تحلیل فقهی و کاربردهای روان شناختی صله رحم؛ پژوهش نامه اسامی زنان و خانواده ؛ سال ششم؛ شماره ۱۲؛ ۱۳۹۷ ه.ش

گرچی دیزآبادی زینب؛ مهدوی آزاد بنی رمضان؛ ربیع نتاج علی اکبر؛ تحلیل علمی و دینی پیرامون نقس صله رحم در سلامتی انسان؛ همایش اسلام و سلامت روان (اولین همایش ملی و دومین همایش منطقه ای)؛ ۱۳۹۴ ه.ش

گوزلی اینانلو شهره؛ فیاض ایراندخت؛ انصافی مهربانی سپیده؛ جایگاه صله رحم در سبک زندگی اسلامی و راهکارهای مقابله با ضعف در صله رحم از منظر آموزه های اهل بیت علیهم السلام؛ همایش کنگره بین المللی روانشناسی و علوم تربیتی با رویکرد اسلامی دوره (۱)؛ ۱۳۹۴ ه.ش

view<Article<<https://hawzah.net>

<fatofa<<https://abadis.ir>

print<<http://www.sadeghinia.ir>

<view<<https://fa.wikishia.net>

news<<https://www.mehrnews.com>

<content<<https://ahlolbait.com>

maaref<<https://makarem.ir>

view<Book<<https://hawzah.net>